

hogy egyáltalán mit gondolunk irodalomnak, irodalomkritikának – amelyek valószínűleg [fogjuk rá] nemzedéki nézőpontból eredeztethetők. Ettől eltekintve azonban mindenképp abban maradnék, hogy Szakolczay Lajos mindenestül, ahogy van: egy jelenség. Nyolcvanas évei közepe felé tartva, minden mellékszövegén túltekintve is kiolvasható e könyv címéből [segítségül hívva hozzá persze a fentebb idézett Páll Lajos-versrészletet], hogy számára a szabadság az írásban és a műbefogadásban található meg a legteljesebben. Ezzel pedig a magam részéről tökéletesen egyet is értek. [PRAE]

ANTAL BALÁZS

Nincs vissza út

GÖMÖRI GYÖRGY: *SOKNYELVŰ ÉLETEM*

„Patetikus felhang és szomorúság nélkül mondom, hogy a kettős kivézés jegyében telt el az életem. Azóta nemcsak az önkényuralmat gyűlölöm, de a republika és a demokrácia gyengeségei, olcsó színjátékai és önvészélyes elfogultságai láttán sem tudom a fejemet elfordítani. Nagyon sajnálom.” – írja Nádás Péter a *Világoló részletekben*. Gömöri György visszaemlékezésében hasonló következtetésre jut, mint a néhány évvel fiatalabb Nádás, mikor az életét meghatározó rezsimek jellemzőit hasonlítja össze a rendszerváltás utáni időszakéval, és kiemelten a jelenrel, a megvalósítás azonban nagyban különbözik. Bár az utalások nem rendszeresek, nem részei a fejezetek egységes szerkezetének, a jelen és a múlt összevetése a könyv egyik fő témája. Gömöri emlékirata – a szépirodalmi munkáiban kitüntetett jelentőséggel bíró klasszikus hagyomány szellemében – időket és értékeket szembesít. Bár utalásszerűen általánosságban is kritizálja a jelenlegi politikai rendszer egyes szereplőit, például a *Magyar Nemzetet* vagy Orbán Viktort, vizsgálatának határozott fókusza van, a diktatúrákkal szembeni harc és különösen az 1956-os forradalom. Az emlékezetpolitikát is tárgyalja: bírálja, hogy a Terror Házában „gyalázatosan kevés hely jut a nyilas terrornak” [122.], valamint az ’56 ideológiai háttérét átíró jobboldali propagandát és Nagy Imre szobrának eltüntetését az emberek szeme elől. A múlt manipulációja egyik lényeges vonatkozása a fő következtetésének: a forradalom céljai nem teljesültek be, a rendszerváltás kétes sikerét megmutató évek után pedig újra egyre távolabb kerülünk ennek lehetőségétől.

Ugyan a *Sokszíniú életem* a történelem költészeti programként is megfogalmazott átfogó értékelésével végződik, alapvetően mégis a szerző életének elbeszélése. A világ eseményei ugyan sosem szorulnak háttérbe, de a történelem szempontjából inkább adatközlői, mint értelmezői igénnyel lép fel. Gömöri főként az emlékeire támaszkodik, bizonyos részleteket ad hoc vagy bizonytalanul idéz fel, és nem is fontos számára a teoretikus igényű alátámasztás vagy a rendszerelés. Az írás szerkezetét meghatározza, hogy az elbeszélő az életét a narráció jelenében, mesélőként idézi fel. Az egyes fejezeteket anekdotikus stílusú fordulatok kötik össze, ilyen tónusú gyakori előreutalások ígérnek például az egyébként naplószerűen részletes történetek egyes

utalásainak későbbi kifejtését, és hasonlóak a kontextualizáló leírások fontosságát jelző visszatérő mondatok is.

Egy másik konzisztensen ismétlődő elem a történetek szereplőinek bemutatása. Külsőjük, illetve dohányzási szokásaik jelentik a személyesebb szempontokat. A szerző szenvedélyesen ellenzi a dohányzást, van, hogy egy ember negatív jellemzésének alapjául szolgál, a legnagyobb dicséret pedig az, ha valaki cigarettázása ellenére is pozitív színben tűnik fel, de elmaradhatatlan említeni, ha halála ehhez kötődik. Mit jelenthet vajon, hogy édesanyja új élettársát így mutatja be először? „[...] Anyám új partnerével, a szintén megözvegyült, rekedtes hangú, láncdohányos Nagy Lászlóval, akivel Anyám egy temetőlátogatáson ismerkedett meg, és utána majdnem 20 évig éltek együtt »vadházasságban«, de eléggé békés egyetértésben.” [308.]

A megjelenő embereket kategorikusan ítéli meg társadalmi szerepük, közös viszonyuk, továbbá szakmai pályájuk alapján. A sikeres karriert valódi hivatástudat nélkül, az opportunizmust nagyobb cél nélkül élesen kritizálja, de nyilvánvaló, hogy a sikert önmagát az ember egyik legfontosabb jellemzőjének tekinti. Néhányan talán emiatt kerülnek említésre, Földvári Péter barátjáról azt tudjuk meg, hogy „a Rákóczi úti jól menő fogorvos zenebarát fia” [70].

A karrierút nem csak Gömöri ismerősei hosszabb-rövidebb jellemzésének fókuszja. A *Soknyelvű életem*nek legalább annyira lényegi tétje a szerző szakmai – tudományos, kultúraszervezői, költői – pályafutásának, illetve történelmi szerepének pozicionálása, mint életének intim és társasági, tragikus és adomázó, összefoglalóan személyes elbeszélése. Az összeállított kötet elemei – a Gömöri életének állomásait illusztráló képek, amelyek közt szerepel esküvői és diplomázáskor készült fotó, de állambiztonsági jegyzőkönyv és újságcímlap is, illetve a paratextusok, a szerző műveinek és díjainak felsorolása, valamint a törzsszövegbe ékelődő versek – azt mutatják, hogy összegző igénnyel készült. Az emlékirat kontextualizálja és értelmezi az életművet, kijelöli helyét a költészeti hagyományban, emellett szerzője történelmi emlékezetét is igyekszik alakítani, különös tekintettel a forradalmat megelőző és abban játszott szervezői szerepére. A konzisztens mesélői hangnem, a saját élmények és eredmények személyes szempontú felidézése talán itt működik kevésbé meggyőzően. A tehetség gyermekkori megmutatkozásai, egy sikeres röplabdaverseny vagy akár a művészet és történelem ismert szereplőivel történő találkozások jobban illenek a szubjektív hangnemhez, mint az egyébként tárgyilagos hatásra való igénnyel megírt részletek.

A *Soknyelvű életem* nem mindennapi képet rajzol fel a huszadik század legsötétebb évtizedei után Oxfordba emigráló magyar kulturális szereplőről. Hogy fordulatos karrierútjának alakítása és alakulása adja a kötet vezérfonalát, alkalmat ad arra, hogy részletesen megismerjük, hogyan építi fel életét egy hontalan útlevelével az egész világot bejáró angliai magyar migráns. Gömöri György emlékei közül szerintem ennek az időszaknak a tapasztalatai a legérdekesebbek. Az oxfordi fogadtatás, a külföldi baloldalhoz fűződő kapcsolata, az első világ országai közt tapasztalt különbségek kevésbé ismert és tárgyalt témák, ahogy az Indonéziában töltött tanév is kivételes történet.

Ami kétségkívül egyedi, az a kortárs lengyel és a magyar irodalom viszonyának, illetve angol fordításainak a története. A szerző szinte véletlenszerűen kezd el foglalkozni a lengyel nyelvel, majd irodalommal, de ahogy egyre jobban elmélyül azokban és felismeri a lengyel–magyar kapcsolatok hiányosságát, párhuzamosan kezdi

továbbépíteni a viszonyt és megtalálni a saját lehetőségeit is. Nemcsak ebben tölt be fontos szerepet, hanem menekülése után sokat tesz a két nyelv és kultúra oxfordi oktatásáért, és ezen keresztül különböző lehetőségeket teremt és segítséget nyújt a szülőhazájukban maradt kollégái számára. Ezek mellett sok fordítás is köszönhető neki, ezek létrejöttét nem csak megszervezte, de több kiadás létrehozásában nyersfordítóként is részt vett.

Visszatérve a *Soknyelvű életem* kifutásához, Gömöri pozitívan akarja zárni írását, a fülkefordalom utáni évek re való kitekintés helyett az ötvenhat szellemébe vetett bizakodását fejezi ki, a borús társadalmi helyzetre történő utalást a tökéletes szakmai és házi boldogság képe ellentétezi. Bár karrierje fölé helyezve a legfontosabbnak nevezi a családi életet, a mű és az általa bemutatott élet magját valószínűleg mégis a kötetet záró vers előtti utolsó mondatban fogalmazza meg: „Kilencvenévesen még írásaim és verseim jelennek meg, és annak ellenére, hogy huszonkét évesen el kellett hagynom a szülőföldemet, megmaradtam a magyar irodalom követének és magyar költőnek.” [327.] [Savaria University Press]

DEMECZKY ÁDÁM

Kaddis a meg nem született szabadságért

PETŐCZ ANDRÁS: *AZ ANYÁÉRT, AKI ALSZIK*

Petőcz András verseskötete irodalmi és eszmei párhuzamokat épít fel. Irodalmi felvételeiben és asszociációiban (példa)képei által visszatér korábbi kötetei inspirációihoz, költészeti-irodalmi intencióihoz Juhász Gyula és Juhász Ferenc, Szép Ernő, Csokonai Vitéz Mihály, Balassi Bálint, Batsányi János, Petőfi Sándor, József Attila, Kosztolányi Dezső, Radnóti Miklós alakján keresztül. A beatnemzedék és beatköltészet felelevenítésében, színre vitelében az adott korszak kiemelkedő személyiségei jelennek meg, mint Charles Bukowski, Allen Ginsberg, Gregory Corso, Jack Kerouac. Külön képi meg a költő az apához és anyához írt, a halál jelenléte által szervezett emocionális-emlékezeti, tapasztalati keretbe foglalt kaddisok csoportját.

A beatköltészetben belül Gregory Corso világát Percy Bysshe Shelley művével [*A Defence of Poetry*, 1840] is behúzza Petőcz a szövegekbe, a költészet shelley-i manifesztációjának védelme (defense) jelentéstartalmával. Nem költészeti vagy esztétikai instrukciókat tartalmaz alapvetően Shelley munkája, inkább a költők és a költészet romantikus mozgalmaként való megközelítésének, feltételezésének filozófiai olvasatát kínálja. Először az értelem és képzelet felé fordul, az értelmet logikaként, míg a képzeletet észlelésként meghatározva Shelley hozzáteszi, hogy ezt kiegészítve a nyelv maga képes megmutatni az ember szándékát, készletését a rend és a harmónia felé, ami a szépség egységének megbecsüléséhez vezet. Shelley és